

ЗАТРИМАННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ ТА ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Іван Володимирович ЛИСЕЙКО,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0008-5642-3009>*

Відповідно до Рішення КСУ від 26.06.2003 р. № 12-рп/2003 затримання визначається як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний захід, застосування якого обмежує право на свободу та особисту недоторканність індивіда (абз. 5 п. 6 мотивувальної частини) [1]. Головною процесуальною особливістю реалізації процедури затримання під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями є можливість реалізації цього заходу забезпечення кримінального провадження без дозволу слідчого судді у якості виключення із загального правила, встановленого у ст. 208 КПК України. Нагадаємо, що реалізація затримання без отримання попереднього дозволу слідчого судді у вигляді відповідної ухвали за загальним правилом можлива, коли таке кримінальне правопорушення вчиняється в умовах очевидності. Вказані ситуації імперативно описані законодавцем у ч. 1 ст 208 КПК України: «1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин» [2].

Поряд із цим, законодавець поширив повноваження правоохоронних органів щодо затримання осіб без дозволу слідчого судді на ситуації, що мають винятковий характер та стосуються розслідування, зокрема і злочинів, що можуть вчинятись організованими групами та злочинними організаціями: тяжкі або особливо тяжкі корупційні злочини, підслідні НАБУ та злочини, передбачені статтями 255 (Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній), 255-1 (Встановлення або поширення злочинного впливу) та 255-2 КК України (Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)). Крім того, аналогічне правило набуло універсальності в умовах воєнного стану, коли визначається можливість затримання особи із зазначених підстав: «Якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи» по всіх категоріях кримінальних правопорушень без виключень [2]. Зокрема, як відзначають Т.Г. Фоміна та В.В. Рогальська: «Перелік підстав для затримання в умовах воєнного

стану, порівняно із мирним часом, є розширеним, оскільки законодавчо встановлена можливість затримувати особу не лише з підстав визначених у ст. 208 КПК України, а й у випадках, коли є підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні фактично будь-якого виду злочину» [3, с. 371].

Водночас, проблемою у реалізації цього механізму при розслідуванні кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями полягає, передусім у його обмеженому застосуванні. По-друге, серед підстав для реалізації затримання у таких ситуаціях законодавцем визначається наявність підозри: «якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні...» (п. п. 3, 4 ч. 1 ст. 208 КПК України) [2]. Вказане викликає запитання щодо значення підозри, яке застосовується законодавцем у цьому механізмі. Так, якщо вважати, що під підозрюваною особою слід розуміти процесуальний статус особи, то він набувається, відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК України з моменту повідомлення особі про підозру, з моменту його затримання або ж у разі вжиття заходів щодо вручення складеної підозри у порядку передбаченому для вручення повідомлень.

Отже, у процесуальному значенні затримання особи за п.п. 3, 4 ч. 1 ст. 208 КПК України постає можливим у разі коли їй було раніше повідомлено про підозру або вжито заходів щодо вручення складеної підозри, за відсутності можливості її вручити через невстановлення місцезнаходження такої особи. Інша ситуація може бути, у разі тлумачення словосполучення «...особи, підозрюваної...» у криміналістичному розумінні як обґрунтоване припущення слідчого (слідча версія) щодо причетності особи до вчинення кримінального правопорушення. Тобто, коли особа не має процесуального статусу підозрюваного, але у слідчого наявні докази щодо її причетності у вчиненні кримінального правопорушення, що і зумовлює необхідність запобігти його втечі від кримінального переслідування та затримати із метою подальшого обрання запобіжного заходу.

Вбачається, що саме другий підхід був запроваджений законодавцем при викладенні цієї норми, адже виключно за такого змістовного значення може бути у повній мірі реалізований закладений законодавчій механізм щодо можливості затримання особи без дозволу слідчого судді та досягнення його мети – забезпечення невідворотності ухилення від кримінальної відповідальності осіб, що вчинили ті види злочинів, які становлять найбільший суспільний резонанс.

Інший механізм затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, якій безпосередньо стосується предмета нашого дослідження визначений у ч. 3 ст. 15-1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Вказана норма передбачає, що: «Для відвернення терористичних загроз у районі проведення антитерористичної операції відповідно до кримінального процесуального

законодавства України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, може здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години. Граничний строк превентивного затримання не може перевищувати 30 діб. Підставою для превентивного затримання є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою терористичної діяльності. Превентивне затримання здійснюється за вмотивованим рішенням начальника Головного управління (управління) Служби безпеки України або начальника територіального органу Національної поліції за згодою прокурора та без ухвали слідчого судді, суду» [4].

Отже, передбачається можливість затримання особи або осіб, щодо яких є «наявність обґрунтованої підозри у вчиненні терористичної діяльності». Примітно, що строк такого затримання може перевищувати граничні 72 години, визначені у Конституції України (ст. 29) та КПК України (ст. 211). Щодо цієї законодавчої колізії слід погодитись із О.В. Маником, що такий механізм затримання суперечить приписам ч. 1 ст. 12 КПК України. Хоча, він визначений у нормах спеціального закону, який згідно з ч. 2 ст. 1 КПК України, є елементом системи кримінального процесуального законодавства України, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 12 КПК України, підстави та порядок затримання під час кримінального провадження можуть визначатись виключно положеннями КПК України. Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 9 КПК України при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК України [5, с. 104 - 105]. Вказану наукову позицію займає й Т.Г. Фоміна, стверджуючи про суперечливість нормативних підходів у правовому регулюванні підстав та порядку превентивного затримання, що в свою чергу вимагає внесення законодавчих змін: по-перше, щодо регламентації порядку здійснення превентивного затримання у КПК України; по-друге, щодо узгодження положень ст. 15-1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [6, с. 243]. Отже, вказаний вид затримання на сьогодні не може бути застосований під час досудового розслідування терористичних актів, які також можуть вчинятись у складі організованих груп або злочинних організацій.

Таким чином, проведений аналіз правового регулювання затримання у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами та злочинними організаціями, свідчить про наявність як спеціальних процесуальних можливостей, так і суттєвих проблем їх реалізації. А удосконалення правового механізму затримання є необхідною умовою підвищення ефективності досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими формами злочинності.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» та за

конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) від 26 червня 2003 р. № 12-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-03#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Фоміна Т. Г., Рогальська В.В. Затримання особи в умовах воєнного стану: підстави та уповноважені службові особи на здійснення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 371-376.

4. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>

5. Маник О. В. Процесуальний порядок затримання особи без ухвали слідчого судді : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2023. 241 с.

6. Фоміна Т. Г. Превентивне затримання: запобіжний або «позапроцесуальний» захід? *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. 2019. Вип. 83. С. 240-246.